

ANDREJEV, L., 2016. *Judas Iskarijotas. Šėtono dienoraštis*. Iš rusų kalbos vertė Aidas Jurašius. Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla. 273 p.

SACRUM JUDAS IR PROFANUM ŠĖTONAS

Ieva Naikienė
(Lietuva / Litwa)

Knygų lentynoje akį patraukia knyga išskirtiniu viršeliu: gelsva, lyg ištraukta iš senos, sudulėjusios, po grindimis slėptos skrynios. Viršelis nuterliotas rašaluotais pirštais, o barokiniais akcentais puoštoje aukso plokštelėje šviečia pavadinimas – *Judas Iskarijotas. Šėtono užrašai*. Ar autorius atskleidė šėtoniškus Judo užrašus? Ar Judas vadinamas Šėtonu? O gal tai nuotrupos iš dingusios ir atrastos Judo evangelijos?

Atsivertus knygą paaiškėja, kad į puslapius sudėta Leonido Andrejevo (1871–1919) apysaka *Judas Iskarijotas* ir romanas *Šėtono užrašai*. Knygoje *Judas Iskarijotas. Šėtono užrašai* (2016 m.) (vertė Aidas Jurašius) pateikiami „nepatogūs“ būtiškieji klausimai, kurie sujaukia nusistovėjusią sampratą turinčias idėjas ir sąvokas, atskleidžiamas pesimistinis žvilgsnis į žmogų ir jo poelgius bei beprasme egzistenciją.

Svarbu iš karto pastebėti, kad knygoje pateikiami kūriniai neturi bendros siužetinės linijos, jų istorijos vyksta skirtingais istorijos laikotarpiais. Pirmojoje knygos dalyje *Judas Iskarijotas* pasakojamas Judo iš Karijoto gyvenimas. Įprastai Judas regimas kaip Jėzaus išdavikas, nusidėjėlis, o „Judo bučinys“ laikomas bibrine stigma. Knygoje *Judas Iskarijotas* Judas yra centrinė figūra tarp Jėzaus mokinių, nors jau nuo pat pradžių atrodo kitoks, nei visi mokymo sekėjai. Judas vaizduojamas daug ir dažnai meluojantis, vagiantis surinktus aukomis pinigus, sukčiaujantis. Nuo pat pradžių visi evangelistai į Judą žvelgia su nepasitikėjimu, tačiau, sekdami Jėzaus mokymu, stengiasi taikstyti ir net atjausti. Judas kaip dviveidis Janusas – jo itin skirtingi veidai simbolizuoja nevienareikšmį Judo paveikslą apysakoje: „viena jo pusė, su juoda, aštriai žvelgiančia akimi, buvo gyva, judri, noriai susimetanti į daugybę kreivų raukšlelių. Kitoje gi nebuvo raukšlių, ir buvo ji numirėliška lygi, plokščia ir sustingusi, ir nors dydžio ji prilygo pirmajai, dėl plačiai atmerktos aklosios akies atrodė milžiniška“ (Andrejev 2016: 10). Taip ir Judas apysakoje yra dvipusis. Viena puse mylintis, kita puse nekenčiantis: „Viena ranka išduodamas Jėzų, kita ranka Judas atsidėjęs ieškojo būdo sužlugdyti savo paties sumanymą“ (Andrejev 2016: 48).

Apysakoje L. Andrejevas pateikia situaciją Judo akimis, per jo suvokimo prizmę, todėl šio Jėzaus mokinio darbai pateikiami pateisinant juos būsimais atsivertimais ateityje. Judo veiksmai vertinami kaip teisingi, nes vėliau bus ganytojiški: tačiau jie yra palaimingi tik tiems, kurie *iš tikrųjų* myli Jėzų ir neapsimetinėja. Skaitant apysaką savaime kuriasi aliu-

zija į legendą, o gal tiesą apie Judo Iskarijoto evangeliją, kurioje jo elgesys ir išdavystė pateisinama dėl didelės, pasiaukojančios meilės Jėzui. *Judas Iskarijotas* – tai biblinė Judo biografijos interpretacija bandant suvokti ne tik religinę Judo išdavystės prasmę, tačiau ir asmens tapatybės dramą.

Antroje knygos dalyje, romane *Šėtono dienoraštis* pateikiama įdomi pasakotojo perspektyva: pagrindinis veikėjas-pasakotojas yra Šėtonas, įsikūnijęs į turtingą ir pasaulyje žinomą vyrą – Henri Vondergudą. Šioje knygos dalyje – daugiau peno filosofiniams, egzistenciniams ir būties klausimams apsvarstyti. Nors veiksmas vyksta labai banaliomis sąlygomis (turtuolis, t. y. Šėtonas, nori savo pinigus išdalyti tiems, kuriems jie būtini), veikėjų dialogai itin turtingi, o Šėtono pamąstymai verčia pasvarstyti apie žmogaus niekingumą, jo sąmonės ir minčių neišreiškiamumą: „Ir tu pats dėl to kaltas, mano drauge: kodėl tavame prote taip maža sąvokų? Tavo protas tarsi elgetos krepšys, kuriame voliojasi tik kriaukšlės įdiržusios duonos, o čia reikia šio to daugiau nei duona. Tu turi tik dvi egzistencijos sampratas: gyvenimas ir mirtis – tad kaip Aš tau paaiškinsiu *trečiąją*? Visas tavo egzistavimas yra niekniekis vien todėl, kad tu neturi to *trečiojo* – ir iš kur Aš jį gausiu? Dabar Aš žmogus kaip ir tu, ir mano galvoje tavo smegenys, mano burnoje lėtai stumdosi ir aštriais kampais trankosi kubo formos tavieji žodžiai, ir Aš negaliu papasakoti apie tai, kas Nepaprasta“ (Andrejev 2016: 89). Nors Šėtonas perteikia žmonių sąmoningumo siaurumą, bet jų neniekina, todėl šėtono paveikslas pateikiamas visai kitoks, nei pagal išankstinę nuostatą susidaryta nuomonė. Šėtono vardas nėra Šėtonas, jis nėra piktdžiugiškas, smerkiantis, nelinki bloga. Įsikūnijusio Šėtono pozicija yra tyrinėjanti: jam sudėtinga suvokti ir paaiškinti matomą siaurą žmogaus mąstymą, jo veiksmų motyvus, o labiausiai nustebina tai, kad jis sutinka žmogų, norintį prilygti jo įsivaizduojamam Šėtonui. Nors istorija yra įdomi, įtraukianti, verčianti susimąstyti apie žmogaus sąmonės neišreiškiamumą ir būties (be)prasmybę, viskas itin supaprastėja, kai Šėtonas patiria... meilę. Iš L. Andrejevo tikrai neverta tikėtis romantiškų meilės išraiškų, tačiau net ir šio autoriaus pasakojime meilė užima gana tvirtą poziciją žmogaus gyvenime. Šėtoną nustebina ir šis jausmas, ir tai, kaip jis jį pajunta. Ar vien meilė įprasmina žmogaus gyvenimą? Nejaugi L. Andrejevas galėjo taip parašyti? Labiausiai stebina jo meilės objekto panašumas su... Marija.

Skirtingose knygos dalyse galima atrasti ir tam tikrų aliuzijų: jei Dievas, būdamas viso pasaulio Viešpats, nusižemino ir įsikūnijo į Jėzų, tapo žmogaus sūnumi, tai pagal tokį pat sakralumo lygį turėtų būti vertinamas ir Šėtonas, nusižeminęs ir įsikūnijęs į žmogaus sūnų. Kaip Jėzus turėjo savo mokinius ir apaštalus, taip ir Šėtonas, būdamas žemėje, jų turi; kaip Jėzus buvo išduotas, taip ir Šėtonas išduodamas. *Šėtono dienoraštyje* intriga kelia ir tai, kad pasakojimas neturi pabaigos: autorius mirė nepabaigęs rašyti šio dienoraščio. Tai palieka tam tikrą neatsakytą klausimą. Sprendimas paliekamas žmogui, kuris nėra įgalus išreikšti save, tačiau sugebėjo pražudyti dievus. O gal tai reiškia, kad žmogus lygus Dievui, o gal... Šėtonui?

Knyga verta skaitytojo dėmesio ir dėl savo daugiareikšmiškumo. Viena vertus, pasakoja mos paprastos istorijos, žinomi ir nuspėjami siužetai išlaiko skaitytojo dėmesį, neapsunkina skaitymo. Tačiau geriau įsiskaičius, tarp eilučių galima įžvelgti ir psichoanalizės elementų,

ir filosofinių idėjų, galima atrasti paralelių tarp bendruoju asmeniu įvardijamos minios ir asmeninio individualumo. L. Andrejevas apnuogina klystantį žmogų priversdamas jį pripažinti savo klaidas: žmogus tėra primityvus nusidėjėlis, kasdien siekiantis sau naudos.

Sudėtinga įvertinti, ar ši knyga – religinio fanatizmo, ar absoliučios bedievytės išraiška. Viena vertus, svarbiausios biblinės tiesos nepaneigiamos, kita vertus, pateikiama duali bibliinių tiesų analizė verčia abejoti šventybe ir sakralumu. Knyga nepaaiškina, tačiau priverčia susimąstyti apie tai, kad ne viskas, ką įsivaizduojame esant tiesa, yra tiesa kiekvienam. Praėjus šimtui metų po parašymo (originalo kalba *Judas Iskarijotas* parašytas 1907 m., o *Šėtono dienoraštis* – 1919 m.) lietuvių kalba išleista knyga grąžina ir aktualia paverčia diskusiją apie „apverstas“ vertybes: kartais nuodėmingiausieji yra nuoširdesni už besidėdančius labiausiai mylinčiais, kartais tik jie geriausiai pažįsta netekties sukeltą skausmą.